

Çağdaş Nogay edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olan, ünlü yazar ve şair İsa Kapayev'in "Bolmagan Sabantoy" adlı hikâyesinin aşağıda verilen bölümünü okuyunuz, hikâyenin transkripsiyonunu yapıp Türkiye Türkçesine aktarınız, eser hakkında sınıfta konuşup tartışınız.

Kaynak:

Kapayev İ. (1979) *Tal Terektiñ Butakları Tiyedi Menim Betime*, Rasskazı i Povest', Çerkessk.

- Мен судка берермен сени! Мине соьле-аьле ГАИди шакыртаякпан! - деп картты коркыстаяк болады.

Соны ман Коьшен авызын явып, тилин тыйса экен. Йок, аьдемлердинь куьлейтаганын яратып, кажавын бардырады.

- Язык, каьрип эшегим, сени эндигиси тутнакка олтыртпасалар болмаслар... «Авылдынъ басы», сен уьйкен аьдемсинъ де, сени халк тынълайды да, - деп ол эки колын да кыскаяклыга созып. - Аятага сосы наьсписиз айванды, сонынъ яшавын милиция ман карыстырматага! Муна узын кулак тентекти олтыртаяклар да! Тилеймен, курманынъ-кулынъ болайым, тилеймен!- деп аьрзеркерсий береди Коьшен. Йыйылган аьдемлер тагы да бек куьлейдилер.

- Эй, айлежи карт! - деп Мадина Ажбекировна куьлките калаятырғанын сезип, тез болып машинага киреди эм эсигин кагып, кетпеге асыгады.

Сол куьннен сонъ авыл Советтинъ председатели, Коьшенди клубка ювытпа деп, Робертке тилейди, Акбилекке де «оьтирикке толы карт капшыкты» елкесиннен ийтеп кувмага буйырык береди...

* * *

Юлдызга айланмага уьмитленген Коьшен кеткен якка карап, мен бу затларды эске алдым. Ол кеткен ягында яп-ялгыз кыр ман, каранъа коьк пен калувы мени сукландырды. Эгер Коьшен оьзи юлдызга айланаякпан деп ойланатаган болса, онынъ ойынша коьктеги мынълаган юлдызлар да алдын ерде аьдемлер болып юргенлер. Калай аьлемет ойды! Эм мен басымды йогар коьтерип, савлай коьк куьмпезди бийлеген йылтыравык юлдызларга карайман. Олар да мени коьре боларлар, деген ой келеди. Коьшенди де коьре боларлар. Уьшинимен де суьйтип болса экен. Аьдем яшавдан тайса, юлдызга айланып койсын деген ой мени кужырландырды. Суьйтип мен клубка кирдим.

Клубта алдыма Акбилек шыкты эм Роберт пен Якубтынъ Янболат-тоьбеге кеткенлерин айтты.

Мен клубтан шыгып, ярбаска йоьнедим. Янболат-тоьбеге ювыклаганда, ишимнен Мадина Ажбекировна акында йылы, аьруьв соьзлер ойландым. Бу кыскаяклы бизге ярдам этип, коьп куьшин салган эди. Ян-ягыннан янган электрошыраклар тоьбеди ярыкландырадылар, тоьбединъ уьстинде куралган шатыр саргайып коьринеди, тоьбединъ туьбинде агаштан соьылган столлар ак туьси мен коьзге илинедилер, касында, ямгыр явып олтырса деп, каьыра да; ясалган, коькке ушы ымтылып, багана да олтыртылган, тамам куршактай, казбалылар ман буьркелген, трактор да турады. Мадина Ажбекировна болмаган болса, биз эртен болаяк сабантойдынъ ерин мундай этип ярастыралаяк тувыл эдик.

Роберт пен Якуб шатырда магнитофоннынъ, микрофоннынъ калай куллык этуьвин карап турганларынынъ уьстине мен де келдим.

Туьн ортасына дейим биз Янболат-тоьбединъ уьстинде юрдик. Аьр биримиз ойларымызды айтып, эртенги куьн акында кенъестик. Ким каерде олтыраягы, картларды кайтип орынластыраягымыз, автолавка кайсы ерде тураягы акында соьйлесип, коьнъилимиз коькирекке сыймай, тоьбе уьстинде кездик. Уйкламага туьн ортасында яттык. Аьли де уйкламай туьрып, Роберт пен Якубка буьгуьн Коьшен мен расканым акында айттым. йолдасларым оны эситип, карт тагы да бир зат ойланып шыгарган экен деп, куьлеп алдылар. Сонъ олар тындылар. А мен уйклаялмай, коьпке дери шатырдагы тесиктен юлдызлы коькке карап, данъылдагы карт акында ойлап турдым. Ол да соьле коьктеги юлдызларга карайды, ога да мага карагандай болып, сосы быдырап шашылган юлдызлар деген ой мага тагы да келди. «Ах, соьле оьзим де данъылда, оттынъ касында олтырар эдим. Ах, наьспили аьдем сол Коьшен деп, картка сукланып, уйклап кеттим.

Бизди машинадынъ гуьрилдеви уянтты. Биз, эртенги суьыктан куьнысып, шык сувлаган шатырдан шыктык.

Тоьбединъ касында авыл Советтинъ председателининъ кызыл «Москвичи» токтаган эди. Мадина Ажбекировна бизди коьрип, машинадан шыгып, шырайы кашкан сыпаты ман бизге карады.

- Яслар, узын соьздинъ кыскасы, мунадай куллык, -- деп, давазын тегаран бир шыгарып баслады соьзин кыскаяклы эм коьзлерин бизден ясырып: - Сабантой болаяк тувыл. Совхоздынъ директоры сол затты сизге оьзи айталмай, мага айт деп, тилеп йиберди.

Биз саьспеклеп, ыйнанмай куьлемсиреп ога карадык.

- Ойнап айта боларсыз? - деди Роберт, оьзи де куьлеек болып,

- Йок, Роберт, ойнап айтпайман. Туьнегуьн райисполкомда аслык бастырувды районда биринши болып басламага бизим совхозга сый этилген, - деп Мадина Ажбекировна карамы ман сынаслар озаяк ерди, каьырады, столларды айланып шыкты ...

- Бир куын ушын не зат болаяк экен?! Не зат туурленек? - деп Роберт йыламырап айтты.

- Биз савлай авылларга да билдиргенмиз де! Афишалар илип шыканмыз!- деди оькинишли болып Якуб. - Каладан да аьдемлер келееклер! Кайгадер аьдемлерди алдаякпыз, - дедим мен де, ашувлы болып.

- Билмеймен, яслар, бир зат та меним колымнан келмейди, - деп Мадина Ажбекировна туыйилди. Билмеймен. Эгиншилерге айтылган эм соьле-аьле олар кырга шыгадылар. Не зат этеегимди билмеймен, - деп ол машинага минип кетпеге асыкты.

Биз йыламага етип, шатырдынъ касында тувра ерге олтырдык Бир-биримизге караялмай, кыймылдамай, тастай катып, ян-ягымызга карамларымызды атып, не этеегимизди билмей олтырдык. Куьнтуварда куын коьринип, ярлык, йылы саввлелерин ерге тоьгип баслады. Янболат-тоьбе бетке аьдемлердинъ де келуьвлери коьринди. Бизим уьстимизден куьлегендей, эки басы куьмистей яркырап, Карлытав да куьннинъ аьруьв болаягы акында билдирди. «Табиат оьзи бу куьнди байрамга саклап турган. А суьйткен байрамымыз да болмайды» деп, ишимизден оькинемиз.

А халк айт деп келеди. Алыс эм ювык авыллардан, калада, секер заводта ислегенлер, сандыкларында яткан шепкенлерин кийип картлар, узун коьк, моры, ясыл шыбаларын кийип курткалар, энъ ярасыклы кийимлери мен аьдуьвленген кызлар, кыскаякылар, янъы костюмларын кийип яслар, эркеклер коьтериледилер Янболат-тоьбе бетке. Машиналардынъ, автобуслардынъ гуьрилдевлерин мотоцикллердинъ, атлылардынъ коьтерген шанъы, туьрли туьсли кийим кийген аьдемлердинъ тавыслары, куьлкилери бийледилер тоьбединъ тоьгерегин. Келген автолавкадынъ эсиклери кенъ ашылып, сатув этуьв басланды. Авылшылар боза куйылган шапшакларды арбалардан туьсирдилер. Шапшаклардынъ тоьгерегине эркеклер йыйылдылар. Хатын—кызлар йыйылган бетте коьыз сес шыкты. Халк оьзинше байрамды баслаганына биз сейиримиз калып карадык.

Буз туьсли шепкен, онынъ астында ак нейлон коьйлек, басына бийик коьрпе боьрк кийген Алимурза булан туьсли айгырда олтырып, касымызга ювыклады, атты косяк аттырып, бир ер де ойнаклатып, басын коьтерди де:

- Эркеклер, калай коьресиз басласак? - деп бакырды.

Роберт, сабантойдынъ ханына оькинишли карап, авады кесип колын силкти.

- Не за...ат? Аьдемлердинъ айтатаганы дурыспа?!— деп Алимурза каарланып бакырды.

- Дурыс, - деди Р.оберт.

- Ийттен тувганлар! Мырадынъа еткереек тувыл экенлер сени! - деп соьгинип, карт зонъгилерге басып, коьтерилген кевдеси мен ян-якка карады да: - Билесинъме, Роберт, бир затка да карамай сабантойымызды басла! — деди.

- Уьшинимен де, байрамымызды этеек. Караш, кайтакым халк йыйылганын, - деп мен де ханнынъ ягы болдым.

- Айхай, механизаторлар, эгиншилер йокты да!—деп Роберт бизим эсимизди йыйдырды.

Алимурза аттан туьсип, боьркин туьзетти.

- Дурыс, - деди ол ойлы болып. - Мен де келеятырып, эгиншилерсиз муна байрам кайтип болаяк экен деп ойлап келдим. Халкка каранъызтага! Кайтакым халк йыйылган! - деп Алимурза басын шайкады. - О, коьресизбе, эне энъ уьйкен басшымыз да сабантойга йол алган, - деп карт колы ман алдыга коьрсетти.

Биз, карт коьрсеткен якка карадык, шапшаклардынъ тоьгерегин куьплеген аьдемлерди, столларды, автолавкады айланып биз бетке кара «Волга» ювыклап келеятыр эди. Машина тоьбединъ касында тактады, ишиннен элли ясына келген кеселтек эркек - райисполкомнынъ председатели шыкты. Онынъ туткан кабаклары буькир бурынлы, ак бетли кисидинъ ашувлы экенин коьрсетип туры эдилер. Эркек касымызга келгенде, сыйлап, эки кызыл этли домбай колларын созып, Алимурза ман саламласты. Сонъ Робертке бурылып куьлемсиреди.

- Аьше, каза баьтирлер, халктынъ басын айландырдынъызба?! Эндиги оьзинъиз амалын табынъыз ... —деп ол колы ман йыйылган аьдемлерди коьрсетти.—Сиз мага кире алган йоксызба?! Неге мага кирмединъиз?! - деди бакырып ол.

Роберт уьндемедди, биз де карамларымызды ерге туьсирдик.

- Неге? - деп Алимурза онынъ соьзин боьлди.- Муна яслар, алла савлык берсин оларга, мине уьш айдан бербетин халкка байрам аьзирлеп турганлары. Оьзлери акында олар ойланмаганлар, халк уьшин шалысканлар, авылдасларына аьруьв этеек болганлар. А сен тек бугуьн билесинъ оны, тек соьле. Соьлеге дейим неге келмединъ мунда?

Райисполкомнынъ председатели, оны ман суьйтип соьйлегенди яратпай, касларын кыймылдатты да, тек картка карамады, аман да давазын тоьменлетти.

- Яслар, аьруьв зат, ийги зат сиз этеек болганынъызды мен айлак аьруьв анълайман. Тек сизинъ этетаган затынъызды районнынъ басшылары билмегени кайтип болган? Эне соны анъламайман! Эгиншилерге байрам керегин де бек аьруьв билемен. Мага келип, «Ахмед Умарович, мине деп, деп мунадай куллыкты этеек боламыз» деп, айталмадынъызба? Мен де ногайман, билемен, сабантой не зат экенин билемен, мен сизге карсы болаяк эдимме?! Сиз де кыйналаяк тувыл эдинъыз, халкты да кыйнааяк тувыл эдинъыз, - деди.

Ол авыр тыныс алып, шувылдасып, оззининъ завкын шешетаган халкка тагы да карады. Сонъ бизге кылайыннан карадын атып:

- Буьгуьнги ойсыз абытынъызды койынъыз. Сабантойды эттиреек тувылман! Быйыл сабантой болмас, неге десенъ ол ер айдав ман байланыслы, сабан ман байланыслы. А сиз аслык бастыратаган заманда баразна айдаттыраяксызба, э?!
Биз уьндемеймиз. Ол сорагына явап сакламай:

- Мине аслыкты йыйып кутылсак, аслык байрамды этинъыз. Биз оны макул коьреекпиз. Савлай районды йыйып этинъыз - макул сизики! А соьле болса, кайтип халкты йыйгансыз, суьйтип шашынъыз. Анъладынъызба?! - деди катырып.

Суьйтип ол машинасына олтырды да кетти.

- Караш сен ога, - деп артыннан куьлемсиреди Алимурза. - Мунадай аьдемеге басшылатпага аьскерди де бермеге болаяк. Оьзининъ ойын катырып айтты да кетти.

- Айтканы - акыйкат. Биз коьтере затты да аьруьв ойланган йокпиз. Мунадан басламага керек эди, - деп мен сасып кеткен тенълеримиздинъ арасында биринши болып, авызымды аштым.

- Оны тавып болаягым,- деп ашувланды Роберт.— Бир келсенъ, шерет уьшин кирип болмас, бир келсенъ ол оззининъ тегершиклеринде кыдырып юреди. Ал тап оны... Элбетте, оннан басламага керек эди, - деп клубтынъ заведующийи елке шашын касыды.

- Эндигиси онынъ не затын соьйлейсинъ. Ямгырдынъ артыннан ямышы алып шапкандай болады. Ойлан - ойланма, а халкка болган затты туьсиндирмеге керек, - деп карт Алимурза турды.

Алимурза, халк тынсын дегенди билдирип, колын коьтерип бир кесек заман уьндемей турды.

- Ямагат! - деп бакырды халк тынганда. Аьдемлер уьндемей, мине байрам басланады деп, сабантойдынъ ханына суьйинишли карадылар.

- Ямагат! Сабантой болаяк тувыл...

Йыйылган халк бирден гуьрилдести.

- Неге экен? Бизим уьстимизден неге куьлейсиз?!— деген давазлар шыктылар.

- Неге?! Неге халкты алдайсынъыз?! - дедилер тагы биревлер.

- Биз сизге ойыншык тувылмыз да! - деп кышкырдылар экиншилер.

Алимурза эки колын коьтерип, аьдемлердинъ тынаыгын саклап турды. Халк тынгышай, бир кесек заман кетти. Бирев токтаса, баска бирев кышкырды. Тегаран бир токтадылар.

- Ямагат! Буьгуьн бизим совхоз, районда биринши болып аслык бастырып баслаган. Бу йыл калай кыйынлы экенин оззинъыз билесиз. Тагы да ямгырлар басланмага болаяклар, а олай болса асыллаган аслыгымызды йоямыз. Сонынъ уьшин баьри эгиншилер, механизаторлар данъылда ислейдилер. Муна байрам - эгиншилердинъ байрамы, оларга багысланып озгарылады. Солтта, олар данъылда ислеп, а биз байрам этип болаякпа, э? Дурыспа?! - деп «хан» катырып сорады.

Аьдемлер уьндемедилер.

- Ямагат! Соьле-аьле райисполкомнынъ председатели келип кетти. Ол аслык йыйганнан сонъ аслык байрамынъ этермиз деди ...

Халк тагы да гуьрилдеп шав-шувласты.

- Аслык байрамы - ол сабантой тувыл! - деп бирев тамагын ярып бакырды.

- Дурыс, сабантой тувыл, - деп яваплады Роберт. - Сабантойды биз келеек язлыкта этермиз,— деди.

Халк арасында тагы да соьйлевлер басландылар.

- Келеек язлыкта да быйыл болгандай болаяк!

- Сабантойдынъ кайтип этилэтаганынъ эндигиси билемиз!

- Ногайда бир зат болаягым?!
деди.

- Эткен заты бырык- шырык болып шыгады!
- Бу затка мен шуьшлимен! Мен! - деди сонда Роберт. - Сабантойды этпеге бек суьйген эдим, тек оны сонъына дейим ойланмаган экенмен ...
- Сенинъ бир шуьшинъ де йок! - деп боьлди оны бирев. - Сен колынънан келгенше эткенсинъ. Сен оны баслаганынъа да бек уйкен савбол.
- Сен ялгыз оьзинъди неге шуьшлейсинъ? Ол затка биз баьримиз де шуьшлимиз. Эгер биз баьримиз де шалыскан болсак, байрамды этпей калдырмас эдик!— деп якласты тагы да бирев.
- Бек тувра! Оьзимиз шуьшлимиз! Робертке демев болмадык, аьзир затка йыйылаяк болдык! - деп косылды тагы да бирев як болып.
- Келеек йылда да сабантойдынъ болаягына шекленемен! - деп бакырды сонынъ арасында бир яс даваз.

Соны эситкен халк айлак шувылдасты эм соннан сонъ бир зат та эситип болмады.
...Тобьбеди курсап алган аьдемлер баягы боза куйылган шапшаклардынъ тоьгерегинде куьплектилер, тагы да кобыз сес эеитилди, тез ара кобыз тартувы куьшленди эм кол согылып, уйкен ойын куралды. Аьдемлер кетпеге ойланмадылар. Халк юбанды, куванды.

Тобьбеден узак болмаган ерде, автолавкадынъ касында, бакырык-кышкырыкка, авады ярган куьлките савлай халк бурылып карады. Сол куьлки мен карыскан ала-бакырык арасыннан:

- Теке! Теке! - дегенлери эситилди.
Бир кееклер сол бетке атылдылар, шеклери катып куьлеген аьдемлер, эки якка боьлинип, текеге йол бердилер. Басында онынъ - кийизден этилген кызыл туьсли теке боьрк, колында - сабы кызыл кумаш пан оралган сыбырткы. Сыбырткысын булгалаклап, кийизден этилген кара муьйизлери мен аьдемлерди суьзбеге шавып, тамам шынты текедей шоршып, аьдемлердинъ алдына маштак киси шыкты. Кобыз токтады, баьри аьдемлер текеди карамага атылдылар. Теке ян-ягына карана берип, каргып-шоршып, муьйизлерин тускалап, аьдемлерди кува берди. Кашалмаганларды ол куьшин салып сыбырткысы ман тартты. Бу затты коьргенлер де, сыбырткы тийгенлер де авыртканга шыдап, саркылдап куьлейдилер. Теке арымай-талмай баьрисининъ артыннан тагылады, онынъ арасында тап ярганаттай болып, турган еринде оргып-оргып каргыйды. Аьдемлер сыбырткысынынъ тартувын тамам сынап, кашып баслаганларында, теке шапкылап, авада оматакасыннан атылып, кадалып аяк уьстине туьсти. Сейири калып караган халк завыкланып кол сокты. Аьдемлердинъ кол сокканларына суьйингенин билдирип, теке тагы да шапкылап, оматакасыннан атып, кыскааякларыдынъ тап ортасына туьсти. Аьдемлер завыкланып тагы да кол соктылар. Теке болса, баягы оматака атувын коймай, аьдемлердинъ арасындагы бос, кенъ ерге келип туьсти де, басын ерге кадап, аякларын коькке коьтерип, шатасынынъ арасына кызыл сыбырткысын салып алды. Хатын-кызлар уялганнан коллары ман бетлерин явып, ян-якка ювырыстылар, эркеклер болсалар сылк-сылк этип куьледилер. Сонынъ арасында сыбырткысы ман авады ярып, теке каргып-шоршып автолавка бетке йоьнеди. Авызын ашып куьлеп турган туькеншидинъ колыннан пиво сиседи тартып алды да, автолавкадынъ артында йок болды.

- Ой, Алла, мунавы шынты теке де, шынты теке! —деди Алимурза, куьлкисин токтаталмай, ким де болсын сол бирев аьдемге Алла савлык берсин!

- Кайтип ол биз... биз текеди мутып койганмыз?!—деп Роберт те, куьлуьвин токтаталмай, айтты.
- Энь керекли затты, сабантойдынъ коьркин мутып койган экенмиз. Теке де - сабантойдынъ коьрки! Ол тувылым халкты юбантатаган, куьлететаган! - дедим мен де, ясланган коьзлеримди суьртип.

Сонынъ арасында автолавкадынъ арт бетиннен бизге айлак та таныс даваз эситилди:
- Нё, нё! Козгал, сабантойга тийиссиз зат! - Тегершиклердинъ тыкырдаганы эситилди эм бизге бек аьруьв таныс эшек пен арба йолга шыкты. Арбадынъ уьстинде сыбырткысын булгалаклап теке туры эди.

- Вуа, навы конъысы авылдан Коьшенди де! - деп бирден бакырып айтты Алимурза.
- Юлдызга айланаяк аьдем, - деп мен туьнегуьнди эске туьсирдим.

Арба, йолда шанъды коьтерип, эрек кете берди. Арбадынъ уьстинде турган теке сыбырткыдынъ кызыл сабын, тап куйрыктай артына кадап, булгалаклайды. Аьдемлер, шырайлары куванышка толганнан ярыкланып, онынъ артыннан сукланышлы карап, куьлейдилер.

* * *

Сондай болып сол аьдем меним эсимде калды. Шайпак, ойыншы кылыгы болган уьшин ол коьплерге бос аьдем болып коьринетаган эди. А мен онынъ тагы да коьп кылыкларын билетаган эдим. Ол кешки данъыл ман, юлдызлар ман сынъар оьзи хабарласып олтырмага суьйгенин, оьзи де юлдызлардынъ

бирисине айланмага мырадланганын эм аьдемлерге энъ баслапкы куваныш - куьлкиди савкат этип беруьвин билетаган эдим. Эм сол затлар уьшин мен онынъ акында эстеликти юрегимнинъ энъ сыйлы еринде тургыстаман.

Соннан баска мен Коьшеңди коьрмедим. Келеек языкта, элбетте, сабантой болды. Ярасык, шавшувлы, йогар коьнъилли сабантой. Тек Коьшенсиз. Кыста, етпис бес ясына толып ол оьлди.